

Συμφωνίες του ΣΕΑΒ με όρους για δημοσίευση σε καθεστώς ανοικτής πρόσβασης: παρακολούθηση και πρόοδος

Περίληψη

Η εργασία συστήνει τη λειτουργία του νεοσύστατου Παραρτήματος Επιστημονικής Επικοινωνίας του Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ) και εστιάζει κυρίως στις συμφωνίες του ΣΕΑΒ με εκδοτικούς οίκους, στις οποίες έχει περιληφθεί όρος για τη δημοσίευση εργασιών σε καθεστώς Ανοικτής Πρόσβασης από μέλη του ΣΕΑΒ. Πρόκειται για όρους που περιλήφθηκαν στην ανανέωση των συμβάσεων πρόσβασης σε συνδρομητικό περιεχόμενο ηλεκτρονικών περιοδικών για την περίοδο 2019-2021 καθώς και για τη συμμετοχή του ΣΕΑΒ σε πρωτοβουλίες ή/και προγράμματα στήριξης της ανοικτής πρόσβασης. Περιγράφονται αναλυτικά οι επί μέρους όροι δημοσίευσης που ισχύουν ανά εκδότη, όπως τύπος άρθρου, είδος περιοδικού, αν ισχύει έκπτωση ή απαλλαγή στο κόστος δημοσίευσης (APC), καθώς και τα δικαιώματα χρήσης αυτών των όρων από μέλη του ΣΕΑΒ, όπως αυτά διαμορφώθηκαν κατά την υλοποίηση και εφαρμογή τους κατά το τρέχον έτος. Γίνεται μια πρώτη απόπειρα συλλογής στατιστικών δεδομένων ανά εκδότη και παρουσίασής τους σύμφωνα με κριτήρια που θα βοηθήσουν στην αξιολόγηση των συμφωνιών αλλά και σε μια πιο ρεαλιστική αποτύπωση του αριθμού και του είδους των δημοσιεύσεων ανοικτής πρόσβασης από τα μέλη του ΣΕΑΒ. Η εργασία κλείνει με καλές πρακτικές που οι βιβλιοθήκες μπορούν να μεταφέρουν στο ερευνητικό προσωπικό των Ιδρυμάτων τους.

Λέξεις Κλειδιά

ΣΕΑΒ, Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας, συμφωνίες με εκδότες, δημοσιεύσεις ανοικτής πρόσβασης, παρακολούθηση δημοσιεύσεων.

Μαρία Φραντζή, Επιτροπή Ηλεκτρονικών Πηγών του ΣΕΑΒ, Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης / Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Αθανασία Σαλαμούρα, Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.

1. Εισαγωγή

Είναι γνωστό ότι ο Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΣΕΑΒ) δημιουργήθηκε με σκοπό να εξυπηρετεί και να στηρίζει την ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα των μελών του πολύπλευρα και ποικιλότροπα. Τα τελευταία χρόνια μεταξύ των στόχων του έχει τεθεί και το «φιλόδοξο» και επίπονο έργο της διάδοσης και ενίσχυσης της ανοικτής πρόσβασης, διερευνώντας ενδεδειγμένους τρόπους και εργαλεία και αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες με απώτερο στόχο ένα νέο σύστημα επιστημονικής δημοσίευσης. Τον Ιούνιο του 2018 ο ΣΕΑΒ εξέδωσε την Διακήρυξη για την Ανοικτή Πρόσβαση στην Ελλάδα¹, στην οποία δηλώνει τη στήριξη και το ενδιαφέρον του για τη δημιουργία μιας διεθνούς πρωτοβουλίας όσον αφορά τη μετατροπή των επιστημονικών περιοδικών σε ανοικτής πρόσβασης με κύριους άξονες δράσης: α) την προαναφερθείσα μετατροπή των περιοδικών συνδρομητικού περιεχομένου σε καθεστώς ανοικτής πρόσβασης σύμφωνα με τις ανάγκες της κάθε κοινότητας, β) τη στήριξη νέων προτάσεων ή/και μοντέλων έκδοσης σε καθεστώς ανοικτής πρόσβασης, γ) κάλεσμα προς όλους τους φορείς να εμπλακούν ενεργά στην όλη διαδικασία της μετάβασης και δ) την προτροπή προς τα ιδρύματα να εφαρμόσουν πολιτικές ανοικτής πρόσβασης και τους καθηγητές και τους ερευνητές να καταθέτουν τις επιστημονικές τους εργασίες στα ιδρυματικά τους αποθετήρια, αμέσως μετά την έγκριση της εργασίας τους.

Η εργασία εστιάζει σε δύο σημαντικές ενέργειες, στις οποίες προέβη ο ΣΕΑΒ τα δύο τελευταία χρόνια προκειμένου να στηρίζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την επιστημονική επικοινωνία για τα μέλη της κοινότητάς του και να υλοποιήσει κάποιους από τους στόχους που έθεσε με τη Διακήρυξη. Θα αναφερθούμε, λοιπόν, στις συμφωνίες που υπέγραψε με επιστημονικούς εκδότες για την τριετία 2019-2021 με σκοπό την ανανέωση της πρόσβασης σε επιστημονικό περιεχόμενο και την προσθήκη όρων δημοσίευσης σε καθεστώς ανοικτής πρόσβασης ή την υπογραφή εξ αρχής συμφωνιών «μετασχηματισμού», στη συμμετοχή σε προγράμματα ή/και πρωτοβουλίες στήριξης της ανοικτής πρόσβασης (memberships) και στη δημιουργία της Μονάδας Επιστημονικής Επικοινωνίας στο αντίστοιχο Παράρτημα.

Στο εξής ο όρος ανοικτή πρόσβαση θα αναφέρεται κατ' εξοχήν ως ΑΠ.

2. Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας

Ο ΣΕΑΒ αποφάσισε τη δημιουργία Παραρτήματος στο Πανεπιστήμιο Πατρών με σκοπό τη λειτουργία της Μονάδας Επιστημονικής Επικοινωνίας σύμφωνα με την Προγραμματική Συμφωνία 2020. Συνοπτικά η Μονάδα αποσκοπεί στην προώθηση της ΑΠ καθώς και της Ανοικτής Επιστήμης, στην πληροφόρηση της κοινότητας για θέματα καλών πρακτικών σχετικά με την επιστημονική δημοσίευση, την ομότιμη κρίση, τη διαχείριση ερευνητικών δεδομένων και την αποτίμηση της έρευνας, στην προώθηση όλων των κατάλληλων δράσεων και εργαλείων για τη διάθεση της έρευνας και των

¹ Μπορείτε να διαβάσετε το πλήρες κείμενο της Διακήρυξης στη σελίδα <https://www.heal-link.gr/διακήρυξη-για-την-ανοικτή-πρόσβαση-στ/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 29/11/2020.

αποτελεσμάτων αυτής (research output) και στην εκπροσώπηση του ΣΕΑΒ σε σχετικές διεθνείς πρωτοβουλίες, συνέργειες και έργα.

Η Μονάδα έχει αναπτύξει τη δική της ιστοσελίδα² έτσι ώστε να είναι άμεσα και εύκολα προσβάσιμη πέραν της «φιλοξενίας» της στη σελίδα του ΣΕΑΒ. Το περιεχόμενο της ιστοσελίδας είναι δυναμικό και προς το παρόν είναι μόνο στα ελληνικά. Έχει αναπτυχθεί σε δύο κύριες ενότητες, μία για την ανοικτή επικοινωνία και μία για τους ερευνητές. Η ενότητα της «Ανοικτής επικοινωνίας» περιλαμβάνει ενημέρωση, πληροφόρηση και υποστήριξη όσον αφορά την ανοικτή πρόσβαση, τα ανοικτά δεδομένα και την ανοικτή επιστήμη. Ενώ η ενότητα «Για τους ερευνητές» εστιάζει σε θέματα σημαντικά για την ερευνητική κοινότητα αναγνωρίζοντας την ανάγκη υποστήριξης κάθε ερευνητή στο νέο τοπίο της επιστημονικής επικοινωνίας και δη της δημοσίευσης εργασιών και αποτελεσμάτων έρευνας. Το περιεχόμενο αυτής της ενότητας επικεντρώνεται σε θέματα που άπτονται της αξιολόγησης εκδοτικών επιλογών, όπως την αξιολόγηση και απήχηση περιοδικών, και της αποτίμησης της έρευνας. Τέλος γίνεται μνεία στα μόνιμα αναγνωριστικά τόσο για φυσικά πρόσωπα όσο και για πόρους και στην αναγκαιότητα αυτών. Στην ιστοσελίδα φιλοξενείται και ιστολόγιο νέων, σημαντικών ανακοινώσεων και εκδηλώσεων καθώς και προωθητικό υλικό, όπως είναι το φυλλάδιο ΑΠ που δημιούργησε ο ΣΕΑΒ για τους ερευνητές των μελών του. Να αναφέρουμε, τέλος, ότι η Μονάδα αναφέρεται στα αγγλικά ως Scholarly Communication Unit.

3. Συμφωνίες ΣΕΑΒ με όρους ανοικτής πρόσβασης

α) Συμφωνίες με επιστημονικούς εκδοτικούς οίκους

Ο ΣΕΑΒ διατηρεί συνδρομές σε συνδρομητικό περιεχόμενο με αρκετούς επιστημονικούς εκδότες. Λαμβάνοντας υπόψη η Επιτροπή Ηλεκτρονικών Πηγών του ΣΕΑΒ τους στόχους του Συνδέσμου για τη μετάβαση σε ένα νέο περιβάλλον επιστημονικής επικοινωνίας και προκειμένου να στηρίξει έμπρακτα την ανοικτή πρόσβαση, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων το 2018 με τους εκδότες για την ανανέωση των συμφωνιών της περιόδου 2019-2021, εισηγήθηκε είτε τη σύναψη νέων συμφωνιών «μετασχηματισμού» (transformative agreements) είτε την εισαγωγή ενός στοιχείου ή/και όρου ΑΠ (OA component) στις υπάρχουσες συμφωνίες.

Οι συμφωνίες που επιτεύχθηκαν και ισχύουν για την τριετία 2019 – 2021 διακρίνονται σε δύο κατηγορίες και αφορούν τη δημοσίευση εργασιών μόνο σε ηλεκτρονικά επιστημονικά περιοδικά. Η μία κατηγορία περιλαμβάνει αυτές που ονομάζουμε συμφωνίες «μετασχηματισμού» και προβλέπουν πρόσβαση στο πλήρες κείμενο των περιοδικών του εκδότη και παράλληλα έναν αριθμό δημοσιεύσεων σε καθεστώς ΑΠ με πλήρη απαλλαγή του κόστους δημοσίευσης για τον κύριο συγγραφέα (corresponding author), ο οποίος θα πρέπει να ανήκει στην κοινότητα των μελών του ΣΕΑΒ. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις συμφωνίες που ανανεώθηκαν ως είχαν αλλά προστέθηκε ο

² Η ηλεκτρονική διεύθυνση της Μονάδας είναι <https://scholarly.heal-link.gr>.

όρος της έκπτωσης του 10% στο κόστος δημοσίευσης για τον κύριο συγγραφέα του άρθρου, ο οποίος, επίσης, θα πρέπει να ανήκει στην κοινότητα των μελών του ΣΕΑΒ.

Οι όροι των συμφωνιών περιγράφονται αναλυτικά στην ιστοσελίδα του ΣΕΑΒ στην ενότητα «Συμφωνίες ανοικτής πρόσβασης»³. Υπάρχουν ανά συμφωνία κάποιες γενικές πληροφορίες, το επιστημονικό πεδίο που καλύπτεται, ο τύπος του άρθρου και ο τύπος των περιοδικών, δηλ. αν περιλαμβάνονται και τα υβριδικά και τα χρυσά περιοδικά του εκδότη. Συνήθως, υπάρχει η λίστα με τους «επιλέξιμους» τίτλους περιοδικών (eligible journals). Επίσης, αναφέρεται ο τύπος της άδειας Creative Commons που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, π.χ. μόνο η άδεια CC-BY. Στο τέλος, διατίθενται συνοπτικές πληροφορίες σχετικά με το τι ισχύει για τη δυνατότητα αυτό-αρχειοθέτησης μιας εργασίας από τον συγγραφέα.

Υπάρχουν δύο συμφωνίες Read & Publish για την τριετία 2019-2021:

- η συμφωνία με τη Royal Society of Chemistry, η οποία προσφέρει πρόσβαση σε 40 τίτλους περιοδικών και 63 δημοσιεύσεις ΑΠ ανά έτος και
- η συμφωνία με τον Cambridge University Press, που προβλέπει τη σταδιακή πρόσβαση στην πλήρη συλλογή περιοδικών του εκδότη και 70 δημοσιεύσεις ΑΠ ανά έτος.

Επίσης, υπάρχει και η συμφωνία μεταξύ του ΣΕΑΒ και του Oxford University Press, η οποία προβλέπει την ύπαρξη προπληρωμένου λογαριασμού για τη δημοσίευση εργασιών χωρίς κόστος δημοσίευσης για τον κύριο συγγραφέα. Ο προπληρωμένος λογαριασμός αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο ποσό ετησίως, το οποίο προκύπτει βάσει του ποσού της συμφωνίας με τον εκδότη.

Οι συμφωνίες με πρόβλεψη για έκπτωση 10% στο κόστος δημοσίευσης ανέρχονται σε τέσσερις και αφορούν τους εκδότες Elsevier, Emerald, IEEE και Wiley.

β) Πρωτοβουλίες και συνεργατικά μοντέλα στήριξης της ΑΠ (memberships)

Εκτός από τις συμφωνίες με εκδότες, υπάρχουν και οι διάφορες πρωτοβουλίες και συνεργατικά μοντέλα που έχουν αναπτυχθεί με σκοπό τη στήριξη και edραίωση της ΑΠ μέσω του αδαμάντινου δρόμου. Τα διάφορα μοντέλα μπορεί να μην έχουν υλοποιηθεί με τον ίδιο τρόπο αλλά η φιλοσοφία τους είναι ίδια. Δηλαδή, συνεργάζονται οι εμπλεκόμενοι φορείς του συστήματος της επιστημονικής επικοινωνίας προκειμένου να παρέχονται οι απαραίτητοι πόροι και να δημοσιεύονται οι εργασίες χωρίς να επιβαρύνονται ούτε οι συγγραφείς ούτε οι δυνητικοί χρήστες/αναγνώστες των εργασιών. Συνήθως υπάρχει συμβατότητα με τις εθνικές και ιδρυματικές απαιτήσεις (mandates) και πολιτικές ΑΠ, που μπορεί να ισχύουν ανά χώρα ή/και ίδρυμα.

Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics (SCOAP³)

Ο ΣΕΑΒ, εκπροσωπώντας την Ελλάδα, συμμετέχει από την πρώτη φάση λειτουργίας της πρωτοβουλίας SCOAP³ και είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου. Είναι μια διεθνής συνεργασία περίπου 3.000 βιβλιοθηκών, χρηματοδοτικών φορέων και ερευνητικών κέντρων

³ Συμφωνίες ανοικτής πρόσβασης, <https://www.heal-link.gr/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

από 46 χώρες και διακυβερνητικούς οργανισμούς με σκοπό τη μετατροπή άρθρων σε περιοδικά υψηλής ποιότητας στον τομέα της Φυσικής Υψηλών Ενεργειών σε καθεστώς ΑΠ χωρίς κόστος δημοσίευσης για τους συγγραφείς, κυρίως με την ανακατανομή των υπαρχόντων πόρων. Η πρωτοβουλία αυτή ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2014 με συντονιστή το CERN⁴. Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας έχουν δημοσιευθεί πάνω από 38.000 άρθρα ΑΠ από το 2014⁵, τα οποία καλύπτουν το 8% των άρθρων Φυσικής Υψηλών Ενεργειών που έχουν δημοσιευθεί ποτέ. Στην 3^η φάση συμμετέχουν 11 περιοδικά από 7 εκδότες⁶, τα οποία καλύπτουν το 87% των σχετικών περιοδικών Φυσικής Υψηλών Ενεργειών.

Open Library of Humanities (OLH)

Ο ΣΕΑΒ συμμετέχει, επίσης, στην πρωτοβουλία της OLH, ενός μη κερδοσκοπικού οργανισμού αφιερωμένου στη δημοσίευση εργασιών ΑΠ χωρίς τέλη δημοσίευσης για τους συγγραφείς⁷. Το μοντέλο λειτουργίας έχει οργανωθεί λαμβάνοντας μια μικρή οικονομική συμβολή από έναν μεγάλο αριθμό βιβλιοθηκών που καλύπτουν το κόστος δημοσίευσης δημιουργώντας ένα «κοινό» ταμείο/ποσό. Η όλη προσπάθεια, λοιπόν, στηρίζεται σε ένα μοντέλο «συνεργατικής επιχορήγησης» προκειμένου συλλογικά να χρηματοδοτείται η συλλογή των περιοδικών. Με αυτό τον τρόπο καθίσταται βιώσιμη και αξιόπιστη η πλατφόρμα⁸. Στην παρούσα φάση η πλατφόρμα φιλοξενεί 27 τίτλους περιοδικών. Η OLH ανακοινώθηκε και παρουσιάστηκε επίσημα τον Ιανουάριο του 2013 και ο ΣΕΑΒ συμμετέχει από τον Σεπτέμβριο του 2019.

Με τις δύο παραπάνω συμμετοχές του, ο ΣΕΑΒ παρέχει τη δυνατότητα στην ελληνική ερευνητική κοινότητα των μεν Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών να δημοσιεύουν σε καθεστώς ΑΠ σε όλα τα περιοδικά της OLH χωρίς οικονομική επιβάρυνση και στη δε κοινότητα της Φυσικής Υψηλών Ενεργειών στα περιοδικά του SCOAP³ ενώ παράλληλα στηρίζει με δυναμικό τρόπο την ανοικτή πρόσβαση συλλογικά και σε διεθνές επίπεδο.

γ) Κριτήρια χρήσης των όρων ΑΠ από μέλη της κοινότητας του ΣΕΑΒ

Κατά την εφαρμογή των όρων ΑΠ που προέβλεπαν οι συμφωνίες, διαπιστώθηκε ότι θα έπρεπε να τεθούν κάποια κριτήρια και παράμετροι για την επιτυχή και ομαλή ροή εργασίας εκ μέρους και του ΣΕΑΒ και των εκδοτών.

Τα κριτήρια αυτά αφορούν και εφαρμόζονται κυρίως κατά το στάδιο της πιστοποίησης των συγγραφέων ως μελών των ιδρυμάτων του ΣΕΑΒ. Δηλαδή, αν δικαιούται ένας δυνητικός συγγραφέας (eligible author) να δημοσιεύσει την εργασία του σε καθεστώς ΑΠ απολαμβάνοντας τους όρους των συμφωνιών του ΣΕΑΒ είτε πρόκειται για πλήρη απαλλαγή ως προς το κόστος δημοσίευσης είτε πρόκειται για την εφαρμογή του 10% έκπτωσης. Αρχικά, ο κύριος συγγραφέας της εργασίας (corresponding author) θα πρέπει να ανήκει στην κοινότητα των μελών του ΣΕΑΒ. Παράλληλα, συστήνεται αυστηρά η υποβολή της εργασίας να γίνεται με τον ιδρυματικό λογαριασμό ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του συγγραφέα. Αναφορικά με τις περιπτώσεις στις οποίες προβλέπεται απαλλαγή από το κόστος δημοσίευσης για συγκεκριμένο αριθμό δημοσιεύσεων, δίνεται προτεραιότητα στα ενεργά μέλη

⁴ Περισσότερες πληροφορίες στη σελίδα <https://scoap3.org/what-is-scoap3/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

⁵ Περισσότερες πληροφορίες στη σελίδα <https://scoap3.org/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

⁶ Αναλυτικά οι τίτλοι των περιοδικών στη σελίδα <https://scoap3.org/phase2-journals/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

⁷ Περισσότερες πληροφορίες στη σελίδα <https://www.openlibhums.org/site/about/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

⁸ Περισσότερες πληροφορίες στη σελίδα <https://www.openlibhums.org/site/about/the-olh-model/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

της κοινότητας του ΣΕΑΒ, δηλαδή, σε συγγραφείς που διατηρούν τρέχουσα ενεργή σχέση με μέλος του ΣΕΑΒ.

Αναλυτική περιγραφή των δικαιωμάτων χρήσης των όρων ΑΠ των συμφωνιών από συγγραφείς μελών του ΣΕΑΒ ανά ιδιότητα, μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα του ΣΕΑΒ στην ενότητα «Συμφωνίες ανοικτής πρόσβασης»⁹. Επιγραμματικά, αναφέρουμε ότι δικαίωμα χρήσης αυτών των όρων έχουν οι ομότιμοι καθηγητές, οι επίτιμοι καθηγητές και τα διατελέσαντα μέλη ΔΕΠ αυστηρά με την χρήση της ιδρυματικής διεύθυνσης ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Μπορούν, επίσης, οι απόφοιτοι των ιδρυμάτων για έναν χρόνο μετά την ημερομηνία ανακήρυξής τους καθώς και οι ακαδημαϊκοί υπότροφοι και ερευνητές ορισμένου χρόνου καθ' όλη την διάρκεια της σύμβασης τους και για έξι επιπλέον μήνες μετά το τέλος της. Στη δικαιωματική χρήση συμπεριλαμβάνονται οι συγγραφείς που καλύπτουν με ιδίους πόρους το κόστος δημοσίευσης, αφού πρώτα βεβαιώσουν την σχέση τους με μέλος του ΣΕΑΒ και, τέλος, οι συγγραφείς που ανήκουν σε συνεργαζόμενα μέλη του ΣΕΑΒ, εφόσον το ίδρυμα τους περιλαμβάνεται στην συμφωνία που υπάρχει με τον εν λόγω εκδότη.

4. Παρακολούθηση δημοσιεύσεων

Η παρακολούθηση των δημοσιεύσεων Ελλήνων συγγραφέων ή/και ερευνητών θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική και συγκαταλέγεται μεταξύ των στόχων του ΣΕΑΒ και ειδικότερα της Μονάδας Επιστημονικής Επικοινωνίας. Η σημασία της παρακολούθησης έγκειται στο γεγονός ότι δύναται να παρέχει σημαντικά στοιχεία όσον αφορά τις ελληνικές δημοσιεύσεις σε καθεστώς ΑΠ. Με την παρακολούθηση των δημοσιεύσεων, που κυρίως πρόκειται για τη συλλογή και επεξεργασία στατιστικών στοιχείων και δεδομένων, είναι εφικτή η αξιολόγηση των τρεχουσών συμφωνιών με όρους ΑΠ του ΣΕΑΒ και η ρεαλιστική αποτύπωση του αριθμού και του είδους των δημοσιεύσεων ΑΠ από τα μέλη του ΣΕΑΒ αποτιμώντας την υπάρχουσα κατάσταση ώστε να διαμορφωθούν ανάλογα οι επιμέρους συμφωνίες του ΣΕΑΒ καθώς και οι πολιτικές και οι δράσεις του.

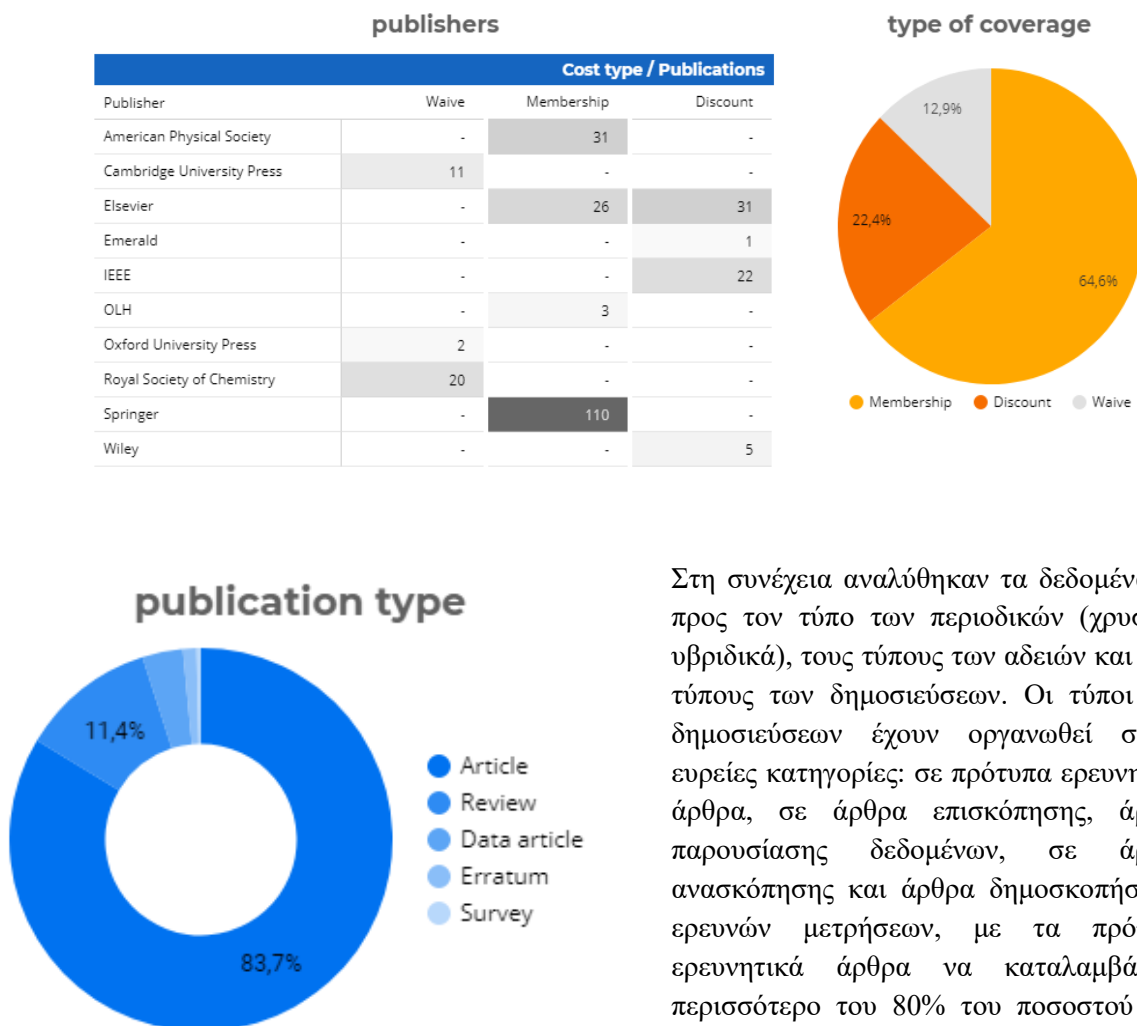
Σε αυτή τη φάση η παρακολούθηση των δημοσιεύσεων γίνεται συλλέγοντας τα δεδομένα μέσω αναφορών που δημιουργούν οι εκδότες. Οι εκδότες ενημερώνουν τη Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας ανά τακτά χρονικά διαστήματα (ανά μήνα, τετράμηνο ή εξάμηνο, ανάλογα με το πως έχει συμφωνηθεί με τον κάθε εκδότη). Κάποια από τα δεδομένα που συλλέγονται προς επεξεργασία είναι ο συνολικός αριθμός των δημοσιεύσεων των μελών του ΣΕΑΒ, ο αριθμός δημοσιεύσεων σε καθεστώς ΑΠ, το είδος της ανοικτής πρόσβασης, ο αριθμός δημοσιεύσεων ανά ίδρυμα, ο τύπος των άρθρων, τα είδη του περιοδικού, οι τύποι άδειας Creative Commons που χρησιμοποιούνται κ..α. Σε κάθε περίπτωση, τα δεδομένα δεν αναλύονται και συγκρίνονται μόνο στο σύνολο τους αλλά και ξεχωριστά ανά είδος συμφωνίας. Για παράδειγμα, υιοθετούνται διαφορετικά κριτήρια επεξεργασίας για τα δεδομένα των προγραμμάτων συμμετοχής σε σχέση με τα δεδομένα των συμφωνιών.

⁹ Συμφωνίες ανοικτής πρόσβασης, <https://www.heal-link.gr/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

Αναφορά για το χρονικό διάστημα Ιανουάριος 2020 – Σεπτέμβριος 2020

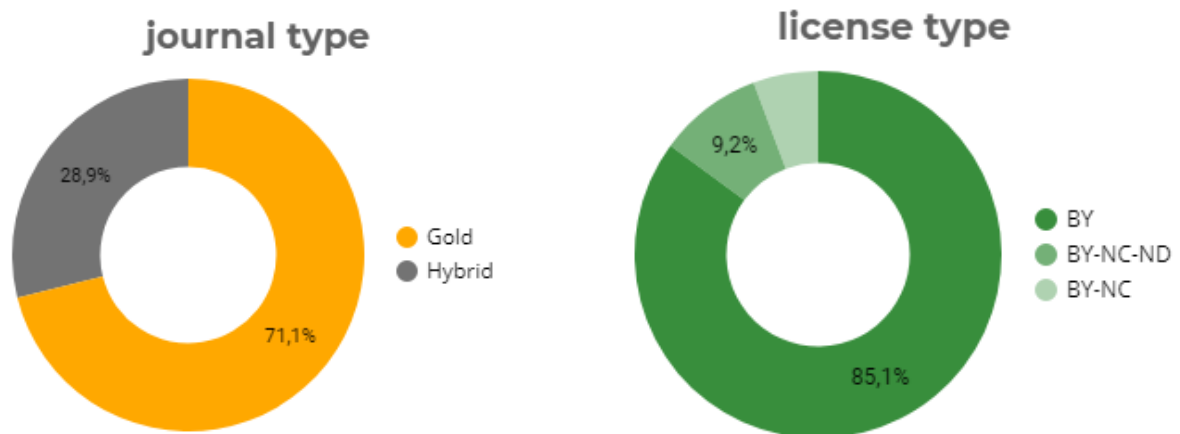
Η αναφορά παρουσιάζει δεδομένα για την περίοδο από τον Ιανουάριο μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2020. Όλα τα δεδομένα έχουν ληφθεί από τους εκδότες και έχουν οργανωθεί σύμφωνα με την ημερομηνία έγκρισης της εργασίας για δημοσίευση σε καθεστώς ΑΠ και λαμβάνοντας υπόψη πάντοτε ότι ο κύριος συγγραφέας ανήκει στα μέλη του ΣΕΑΒ. Για τη γραφική απεικόνιση των δεδομένων έχει χρησιμοποιηθεί το Google Data Studio και η απεικόνιση θα είναι διαθέσιμη από τις 18 Δεκεμβρίου 2020 μέσω της ιστοσελίδας <https://scholarly.heal-link.gr/monitoring/oaheal>.

Ο ΣΕΑΒ, λοιπόν, υποστήριξε συνολικά 262 δημοσιεύσεις ΑΠ σε 10 εκδότες με τρεις τύπους στήριξης, οι οποίοι συνοψίζονται σε πλήρη απαλλαγή κόστους, σε έκπτωση επί του κόστους και μηδενικό κόστος μέσω των προγραμμάτων συμμετοχής (memberships). Πρέπει να σημειωθεί ότι εκτός των επτά εκδοτών με τους οποίους υπάρχει συμφωνία, υπάρχουν δημοσιεύσεις σε δύο ακόμη εκδοτικούς οίκους, την American Physical Society και τον Springer, μέσω του SCOAP³ καθώς και δημοσιεύσεις στην πλατφόρμα OLH. Μεταξύ των τριών τύπων στήριξης φαίνεται ότι παραγωγικότερος είναι αυτός των προγραμμάτων συμμετοχής, με τις δημοσιεύσεις του SCOAP³ και του OLH να καλύπτουν σχεδόν το 65% του συνολικού αριθμού των δημοσιεύσεων. Οι δημοσιεύσεις με εφαρμογή έκπτωσης καλύπτουν λίγο περισσότερο από το 1/5 των δημοσιεύσεων ενώ οι δημοσιεύσεις πλήρους απαλλαγής αντιστοιχούν σε λίγο περισσότερο από το 1/10 αυτών, όπως φαίνεται και στο παρακάτω γράφημα, μαζί με τον πίνακα του αριθμού δημοσιεύσεων ανά εκδότη και τύπο στήριξης.

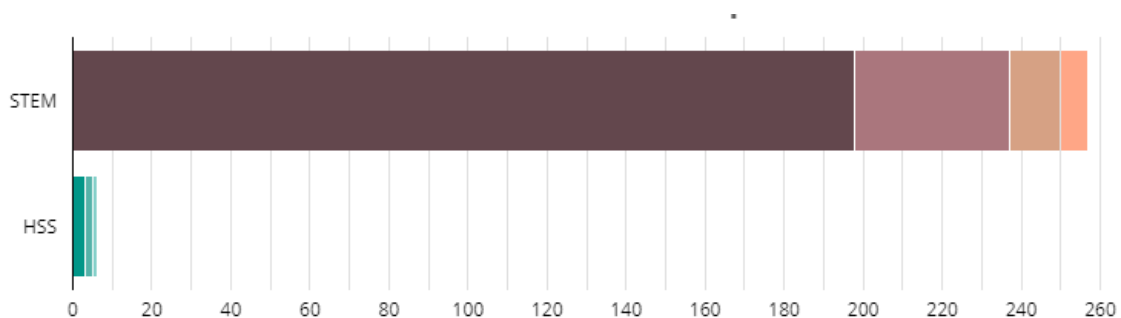

Στη συνέχεια αναλύθηκαν τα δεδομένα ως προς τον τύπο των περιοδικών (χρυσά – υβριδικά), τους τύπους των αδειών και τους τύπους των δημοσιεύσεων. Οι τύποι των δημοσιεύσεων έχουν οργανωθεί σε 5 ευρείες κατηγορίες: σε πρότυπα ερευνητικά άρθρα, σε άρθρα επισκόπησης, άρθρα παρουσίασης δεδομένων, σε άρθρα ανασκόπησης και άρθρα δημοσκοπήσεων/ερευνών μετρήσεων, με τα πρότυπα ερευνητικά άρθρα να καταλαμβάνουν περισσότερο του 80% του ποσοστού των συνολικών εργασιών.

Όσον αφορά τον τύπο των περιοδικών προκύπτει το ευχάριστο συμπέρασμα πως η πλειονότητα των δημοσιεύσεων έχει δημοσιευθεί σε χρυσά περιοδικά, χωρίς να παραβλέπεται το γεγονός πως ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό, σχεδόν το 30%, ανήκει στα υβριδικά περιοδικά. Θετικό είναι, επίσης, το γεγονός πως ένα μεγάλο ποσοστό (85%) των εργασιών έχουν δημοσιευθεί υπό την πλέον ανοικτή άδεια, αυτήν της Αναφοράς Δημιουργού, με τις άδειες της Αναφοράς Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση και της Αναφοράς Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση – Όχι Παράγωγα Έργα να ακολουθούν.

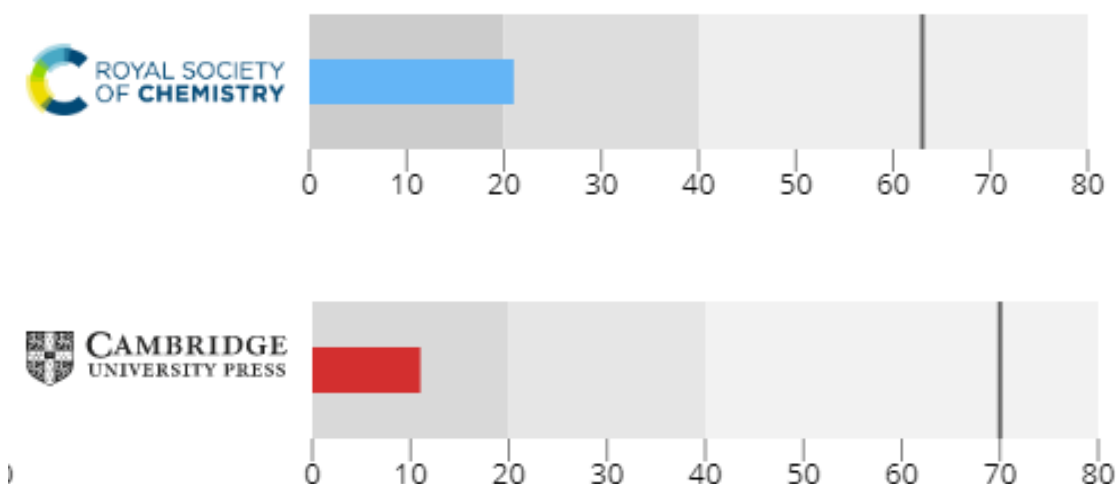
Στη συνέχεια, τα άρθρα κατηγοριοποιήθηκαν σε δύο ευρεία επιστημονικά πεδία, σε αυτό των Θετικών Επιστημών, της Τεχνολογίας και των Επιστημών Υγείας και σε αυτό των Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών¹⁰. Η ευρύτερη κατηγορία των Θετικών Επιστημών, της Τεχνολογίας και των Επιστημών Υγείας υπερτερεί, γεγονός που μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως. Μία πρώτη εξήγηση είναι η υψηλή παραγωγικότητα του SCOAP³ με αποτέλεσμα έναν μεγάλο αριθμό δημοσιεύσεων στο πεδίο της φυσικής. Συγκεκριμένα, ο συνολικός αριθμός των δημοσιεύσεων της φυσικής ανέρχεται στις 198, από τις οποίες οι 167 είναι μέσω του SCOAP³.

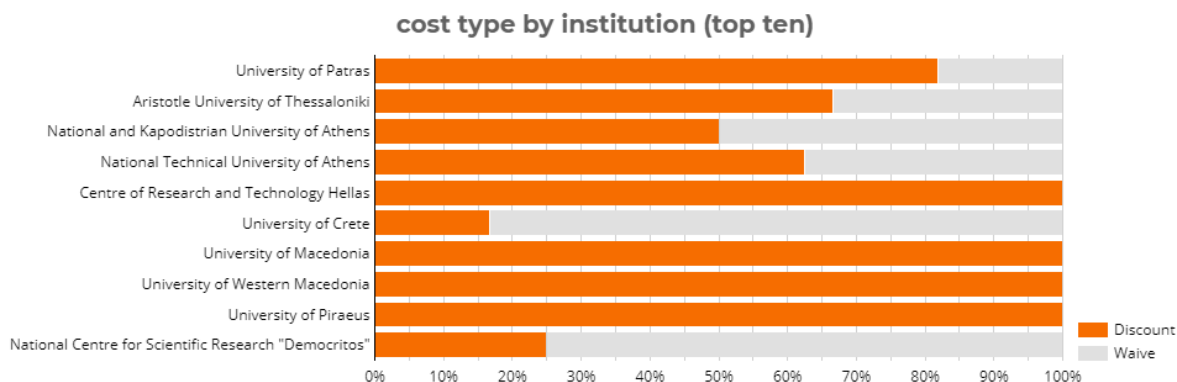
Επιπλέον, ένα σημαντικός δείκτης είναι η μέτρηση της απόδοσης των συμφωνιών πλήρους απαλλαγής από το κόστος δημοσίευσης για συγκεκριμένο αριθμό δημοσιεύσεων, δηλαδή για τους εκδότες Royal University Press και Cambridge University Press. Για την εικονική

¹⁰ Για την κατηγοριοποίηση των διάφορων κλάδων σπουδών εντός αυτών των δύο ευρέων κατηγοριών έχουν ληφθεί υπόψη τα δεδομένα όπως έχουν οργανωθεί από τους εκδότες, καθώς επίσης και το πρότυπο του Higher Education Research Institute του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια για την κατηγοριοποίηση των STEM. Το πρότυπο είναι διαθέσιμο σε μορφή pdf στην διεύθυνση: <https://www.heri.ucla.edu/PDFs/surveyAdmin/fac/Listing-of-STEM-Disciplines.pdf>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

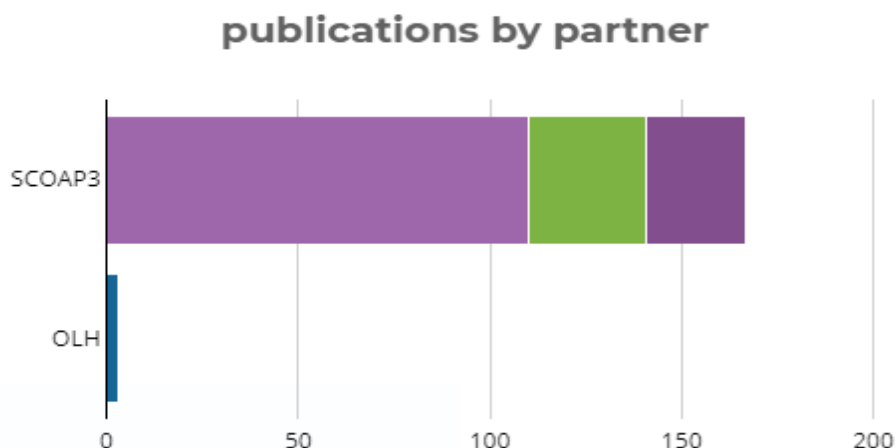
αναπαράσταση της απόδοσης υπάρχει ένας δείκτης, ο οποίος ορίζει το όριο των δημοσιεύσεων και ένας δείκτης για την αναπαράσταση του αριθμού των δημοσιεύσεων που έχουν ήδη καλυφθεί. Προκύπτει ότι υπάρχει μεγάλο περιθώριο για την κάλυψη των προβλεπόμενων δημοσιεύσεων μέχρι το τέλος του 2020. Όπως φαίνεται και στο γράφημα παρακάτω, στη Royal Society of Chemistry έχει καλυφθεί ο αριθμός των 20 δημοσιεύσεων από το σύνολο των 63, ενώ στην Cambridge University Press 11 δημοσιεύσεις από το σύνολο των 70 δημοσιεύσεων.

Όσον αφορά την παραγωγικότητα των ιδρυμάτων, πρώτο βρίσκεται το Πανεπιστήμιο Πατρών, δεύτερο το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και τρίτο το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ο τύπος στήριξης που «προτιμά» το κάθε ίδρυμα. Φαίνεται πως στις περισσότερες περιπτώσεις οι δημοσιεύσεις έγιναν με εφαρμογή της έκπτωσης. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις, όπως σε αυτές του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και του Πανεπιστημίου Πειραιώς, δεν έχει υπάρξει καμία δημοσίευση, η οποία να έχει καλυφθεί από συμφωνία πλήρους απαλλαγής. Μόνο σε δύο ιδρύματα, στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και στο Ερευνητικό Κέντρο «Δημόκριτος», η πλειονότητα των δημοσιεύσεων έχει καλυφθεί από συμφωνίες πλήρους απαλλαγής.

Τέλος, παρουσιάζεται ο αριθμός δημοσιεύσεων ανά πρόγραμμα συμμετοχής. Όπως ήδη αναφέρθηκε, μεγάλο μέρος του συνολικού αριθμού των δημοσιεύσεων έχει καλυφθεί από τον SCOAP³, και μάλιστα σε περιοδικά του Springer με 110 από τις 167 δημοσιεύσεις του SCOAP³.

5. Σημεία προς διερεύνηση και μελλοντικά σχέδια

Εν κατακλείδι, θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι έχουν γίνει οι πρώτες ενέργειες προς την κατεύθυνση της προώθησης και στήριξης της ΑΠ είτε με τις συμφωνίες με επιστημονικούς εκδότες είτε με τη συμμετοχή σε συνεργατικά μοντέλα στήριξης της ΑΠ είτε με άλλες δράσεις όπως διεξαγωγή σεμιναρίων κ.α.

Είναι λογικό οι αριθμοί και τα μεγέθη να είναι μικρά καθώς χρονικά «διανύουμε» μόλις το δεύτερο έτος των συμφωνιών. Η αξιολόγηση όλων των συμφωνιών αποτελεί μέλημα και προτεραιότητα του ΣΕΑΒ και κατ' επέκταση της Μονάδας αποσκοπώντας στην εκτίμηση των επιμέρους όρων και της απόδοσής τους λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο αυστηρά τον αριθμό των δημοσιεύσεων αλλά και παράγοντες όπως ο βαθμός περιπλοκότητας της διαδικασίας, η επαρκής ενημέρωση των μελών του ΣΕΑΒ κ.α.

Σε κάθε περίπτωση θεωρείται αναγκαία η συμβολή των βιβλιοθηκών των ιδρυμάτων υιοθετώντας κάποιες καλές πρακτικές όσον αφορά την ενημέρωση της κοινότητας τους σε σχέση με την ΑΠ και τις δυνατότητες που προσφέρει ο ΣΕΑΒ μέσω των ενεργειών του. Η ενημέρωση της κοινότητας μπορεί να γίνει με διάφορα μέσα, όπως είναι η αποστολή ενημερωτικού μηνύματος μέσω της Γραμματείας των Τμημάτων, η διανομή του ενημερωτικού φυλλαδίου ΑΠ τόσο σε ψηφιακή όσο και σε έντυπη μορφή, η ανάπτυξη συνεργασιών με ΕΛΚΕ και η διεξαγωγή ενημερωτικών σεμιναρίων. Κατά την ενημέρωση, είναι σημαντική η σύσταση να χρησιμοποιείται πάντα η ιδρυματική διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου για την υποβολή εργασιών προς δημοσίευση και για την όποια επικοινωνία του συγγραφέα με τον εκδότη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η χρήση του ιδρυματικού λογαριασμού ίσως να θεωρείται δεδομένη παρ' όλα αυτά προέκυψε πως περίπου το 20% των κύριων συγγραφέων έκαναν χρήση της προσωπικής τους ηλεκτρονικής διεύθυνσης. Επίσης, αναγκαία είναι η χρήση της πρότυπης ονομασίας τους ιδρύματος και της μονάδας του συγγραφέα ενώ προτείνεται να γίνεται χρήση του μόνιμου αναγνωριστικού φυσικού προσώπου ORCID ID, με επικαιροποιημένες όλες τις βασικές πληροφορίες που αφορούν τη σχέση του συγγραφέα με το ίδρυμα του.

Στα μελλοντικά σχέδια της Μονάδας συγκαταλέγονται η παροχή τυποποιημένων αναφορών σε τριμηνιαία βάση από το 2021 και η διεξαγωγή έρευνας για την ΑΠ και τους Έλληνες ερευνητές, η οποία έχει προγραμματιστεί για το πρώτο τρίμηνο του 2021.

Βιβλιογραφία – Δικτυογραφία

Μονάδα Επιστημονικής Επικοινωνίας. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://scholarly.heal-link.gr/>.

Ημερομηνία ανάκτησης: 05/12/2020.

ΣΕΑΒ. Διακήρυξη για την Ανοιχτή Πρόσβαση. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://www.heal-link.gr/διακήρυξη-για-την-ανοιχτή-πρόσβαση-στ/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 29/11/2020.

ΣΕΑΒ. Συμφωνίες ανοιχτής πρόσβασης. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://www.heal-link.gr/συμφωνίες-ανοιχτής-πρόσβασης/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

Open Library of Humanities. About. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://www.openlibhums.org/site/about/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

SCOAP³. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://scoap3.org/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

SCOAP³ Journals. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://scoap3.org/phase2-journals/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

STEM Disciplines – Higher Education Research Institute at UCLA. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://www.heri.ucla.edu/PDFs/surveyAdmin/fac/Listing-of-STEM-Disciplines.pdf>.

Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

The OLH Model. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://www.openlibhums.org/site/about/the-olh-model/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.

What is SCOAP³. Διεύθυνση ανάκτησης: <https://scoap3.org/what-is-scoap3/>. Ημερομηνία ανάκτησης: 02/12/2020.